

Serial Number
↓

E-204

Roll No. _____

हायर सेकेण्डरी मुख्य परीक्षा - 2022
Higher Secondary Examination (Main) - 2022

संस्कृत

SANSKRIT

Total
Questions : **23**

Total Printed
Pages : **8**

Time :
3 Hours

Maximum
Marks : **80**

- निर्देशाः – (i) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः सन्ति ।
(ii) प्रश्नानां सम्मुखे अङ्काः प्रदत्ताः ।

1 प्रदत्तशब्दैः रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत –

1×7=7

- (क) 'निधाय' इत्यस्मिन् पदे प्रत्ययः अस्ति । (शतृ/ल्यप्)
(ख) 'गतः' पदे प्रत्ययः अस्ति । (क्तवतु/कर्त/क्त्वा)
(ग) 'श्रुत्वा' पदे प्रत्ययः अस्ति । (क्त/क्त्वा/ल्यप्)
(घ) 'जगच्चक्षुषि भास्करे' इत्यस्मिन् विशेषणपदम् अस्ति । (जगच्चक्षुषि/भास्करे)
(ङ) 'राजेन्दुः दिलीपः अस्ति ।' आस्मिन् वाक्ये विशेष्यपदम् अस्ति ।
(राज/इन्दुः/दिलीपः)
(च) 'अल्पज्ञः एव पुरुषः प्रलपति अजस्रम्' वाक्ये विशेषणपदम् अस्ति ।
(अल्पज्ञः/पुरुषः/प्रलपति)
(छ) 'ऋतध्वजः शत्रुजितः आसीत्' अस्मिन् वाक्ये विशेष्यपदम् अस्ति ।
(ऋतध्वजः/शत्रुजितः/आसीत्)

2. एकपदेन उत्तरं लिखत -

1×7=7

- (क) त्रिविधं कस्य द्वारम् ?
- (ख) दिलीपः प्रजानां भूत्यर्थं कम् अग्रहीत् ?
- (ग) शरीरे कः प्रहरति ?
- (घ) 'शर्वरी' पदस्य पर्यायपदं लिखत ।
- (ङ) 'गजः' पदस्य पर्यायपदं किम् अस्ति ?
- (च) 'त्याज्यः' पदस्य विलोमपदं लिखत ।
- (छ) 'नृपः' पदस्य विलोमपदं लिखत ।

3. उचितं विकल्पं चित्वा लिखत :

1×7=7

- (क) 'वसुधाधिपः' पदस्य समासविग्रहः अस्ति -
 - (i) वसुधा अधिपः
 - (ii) वसुधायाः अधिपः
 - (iii) वसुधे अधिपः
 - (iv) वसु अधिपः
- (ख) 'बहुव्रीहिः' समासस्य उदाहरणम् अस्ति -
 - (i) महाबाहुः
 - (ii) वनराजः
 - (iii) गतौ
 - (iv) पितरौ
- (ग) 'प्रत्यहं' पदे समासः अस्ति -
 - (i) कर्मधारयः
 - (ii) तत्पुरुषः
 - (iii) अव्ययीभावः
 - (iv) द्विगुः
- (घ) 'पतिपत्न्यौ' पदस्य समासविग्रहः भविष्यति -
 - (i) पतिः च पत्नी
 - (ii) पतिः पत्नी च
 - (iii) पतिः च पत्नी च
 - (iv) पतिः पत्नी
- (ङ) अधोलिखितेषु अव्ययपदम् अस्ति -
 - (i) च
 - (ii) गच्छति
 - (iii) पठ
 - (iv) लेशः
- (च) अधोलिखितेषु अव्ययपदं न अस्ति -
 - (i) यदा
 - (ii) कदा
 - (iii) तदा
 - (iv) पता
- (छ) अधोलिखितेषु अव्ययपदम् अस्ति -
 - (i) पत्र
 - (ii) सत्र
 - (iii) यत्र
 - (iv) सूत्र

क	ख
(i) छायेव	लटलकारः
(ii) आसीत्	दीर्घसन्धिः
(iii) एकेनापि	गुणसन्धिः
(iv) सत्यान्	लङ्लकारः
(v) प्रहरति	विसर्गसन्धिः vi
(vi) कोऽत्र	व्यञ्जनसन्धिः

5 शुद्धवाक्यानां समक्षम् 'आम्' अशुद्धवाक्यानां समक्षं 'न' इति लिखत -

1×5=5

- (क) 'स्वजनात्' पदे चतुर्थी विभक्तिः अस्ति ।
 (ख) 'अवतीर्य' पदे 'अव' उपसर्गः अस्ति ।
 (ग) 'निनादं' पदे 'निन' उपसर्गः अस्ति ।
 (घ) 'अध्ययने' पदे 'सप्तमी' विभक्तिः अस्ति ।
 (ङ) 'विधाय' पदे 'वि' उपसर्गः अस्ति ।

प्रश्नक्रमाङ्कः षट्ः एकादश पर्यन्तं पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत -

6 जगतः क्षयाय के प्रभवन्ति ? संस्कृते उत्तरं लिखत ।

2

अथवा

रविः रसं किमर्थम् आदत्ते ? संस्कृते उत्तरं लिखत ।

7 कदा हल्दीघाटी मतिमाननीयां शोभां दधाति ? संस्कृते उत्तरं लिखत ।

2

अथवा

बुद्धः किमर्थं तपोवनं प्रविष्टः ? संस्कृते उत्तरं लिखत ।

- 8 दिलीपस्य कार्याणाम् आरम्भः कीदृशः आसीत् ? संस्कृते उत्तरं लिखत । 2
अथवा
राधापूर्णतया आत्मनः किं कर्तुं वाञ्छति ? संस्कृते उत्तरं लिखत ।
- 9 कस्मिन् सति कस्य अकालः नारित ? संस्कृते उत्तरं लिखत । 2
अथवा
पिकालिगीतः किमिव मातुः पूजनं करोति ? संस्कृते उत्तरं लिखत ।
- 10 रामस्य अभिषेकः कथं निवृत्तः ? संस्कृते उत्तरं लिखत । 2
अथवा
केषां समाजे अपण्डितानां मौनं विभूषणम् ? संस्कृते उत्तरं लिखत ।
- 11 दौवारिकः सन्यासिनं कम् अमन्यत् ? संस्कृते उत्तरं लिखत । 2
अथवा
ऋतध्वजस्य नारीं प्रति का धारणा आसीत् ? संस्कृते उत्तरं लिखत ।
- 12 अधोलिखितेषु द्वयोः वाक्ययोः रेखांकितपदान्याधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत - 2
(i) शरीरे अरिः प्रहरति ।
(ii) पितरः जन्महेतवः आसन् ।
(iii) महाराजशिववीरस्य आज्ञां वयं शिरसा वहामः ।
- 13 अधोलिखितेषु वाक्येषु द्वयोः वाक्ययोः कः कं प्रति कथयति इति लिखत - 2
(i) न शक्नोमि रोषां धारयितुम् ।
(ii) रोदितव्ये काले सौमित्रिणा धनुर्गृहीतम् ।
(iii) नारी जीवनयात्रायां कमपि सहचरमपेक्षते ।

14 कति वेदाङ्गानि सन्ति ? तेषां नामानि लिखत ।

2

अथवा

कति वेदाः सन्ति ? तेषां नामानि लिखत ।

15 युग्ममेलनं कुरुत - (कोऽपि चत्वारः)

2

क	ख
(i) कादम्बरी	श्रीहर्षः
(ii) रघुवंशम्	विष्णुशर्मा
(iii) पञ्चतन्त्रम्	भवभूतिः
(iv) महावीरचरितम्	बाणभट्टः
(v) नैषधचरितम्	कालिदासः

16 अधोलिखितं आशं गच्छन् प्रवचनान् उत्तराणि सस्कृतभाषायां लिखत -

3

वेदमनूच्याचार्यं नृणां सन्ति । सत्यं विद । धर्मं चर । स्वाध्यायान्मा प्रमद । आचार्याय प्रियं धनमाहूतं प्रजातन्तुं मा व्यवच्छेत्सीः । सत्यान् प्रमदितव्यम् । धर्मान् प्रमदितव्यम् । कुशलान् प्रमदितव्यम् । भूतैः न प्रमदितव्यम् । स्वाध्याय-प्रवचनाभ्यां न प्रमदितव्यम् । देवपितृकार्याभ्यां न प्रमदितव्यम् ।

- (i) आचार्यः कम् अनुशास्ति ?
- (ii) धर्मात् किं न कर्तव्यम् ?
- (iii) काभ्यां न प्रमदितव्यम् ?

अथवा

अथ दीपस्य समीपमागत्य सन्यासिनोक्तम् 'दौवारिक ! न मां प्रत्यभिजानासि' ततः पुनर्निपुणं निरीक्षमाणो दौवारिकः तं पर्यचिनोत् आः ! कथं श्रीमान् गौरीसिंहः ? आर्य ! क्षम्यतामनुचितव्यवहार एतस्य ग्रामवराकस्य ।

- (i) दीपस्य समीपमागत्य सन्यासिना किम् उक्तम् ?
- (ii) सन्यासिरूपे कः आसीत् ?
- (iii) दौवारिकः सन्यासिनम् अभिज्ञाय तं किं प्रार्थयत् ?

17 अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषायां लिखत -

3

अजीर्णे भेषजं वारि जीर्णे-वारि बलप्रदम् ।
भोजने चामृतं वारि भोजनान्ते विषापहम् ॥

- (i) भोजनान्ते किं विषम् ?
- (ii) अजीर्णे किं भेषजम् अस्ति ?
- (iii) जीर्णे वारि कीदृशं भवति ?

अथवा

दैवी संपद्धिमोक्षाय निबन्धायासुरी मता ।
मा शुचः संपदं दैवीमभिजातोऽसि पाण्डव ॥

- (i) आसुरी सम्पद् कस्मै मता ?
- (ii) कः दैवी सम्पदम् अभिजातः ?
- (iii) दैवी सम्पद् कस्मै मता ?

18 अधोलिखितं संवादं (नाट्यांशं) पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषायां लिखत -

3

सीता - गृह्णात्वार्यपुत्रः ।
रामः - मैथिलि ! किं व्यवसितम् ।
सीता - ननु सहधर्मचारिणी खल्वहम् ।
रामः - मयैकाकिना किल गन्तव्यम् ।
सीता - अतो नु खल्वनुगच्छामि ।
रामः - वने खलु वस्तव्यम् ।
सीता - तत् खलु मे प्रासादः ।
रामः - श्वश्रूश्चशुरशुश्रूषापि च ते निर्वर्तयितव्या ।
सीता - एनामुद्दिश्य देवतानां प्रणामः क्रियते ।
रामः - लक्ष्मण ! वार्यतामियम् ।
लक्ष्मणः- आर्य ! नोत्सहे श्लाघनीये काले वारयितुमत्र भवतीम् ।

- (i) रामः सीतां किम् अपृच्छत् ?
- (ii) रामेण लक्ष्मणं किम् उक्तम् ?
- (iii) लक्ष्मणः किम् उत्तरम् अददात् ?

अथवा

मदालसा सङ्गीतसाहित्यमाध्यमेन ब्रह्मविद्यां सरसां विधाय बहुभ्यः शिशुभ्यः शिक्षणं प्रदास्यामि ।

कुण्डला गृहस्थाश्रमं प्रविश्य स्वशिशूनां चरित्रनिर्माणं मातुराधीनम् । तत्र का विचारणा ।

मदालसा यथाहं पश्यामि पुरुषः भार्यायां स्वाधिपत्यं स्थापयति । द्रौपदीं स्वीयां सम्पत्तिं मन्यमानः युधिष्ठिरः तां द्यूते हारितवान् यथा सा निर्जीवं वस्तु आसीत् ।

- (i) मदालसा केन माध्यमेन ब्रह्मविद्यां सरसां विधाय शिशुभ्यः शिक्षणं दातुम् इच्छति ?
- (ii) शिशूनां चरित्रनिर्माणं कस्याः अधीनं भवति ?
- (iii) कः द्यूते द्रौपदीं हारितवान् ?

19 प्रदत्तैः शब्दैः त्रयाणां रिक्तस्थानानि पूरयत-

3

(कर्माणि, शोचितुम्, वेदोपनिषत्, नास्ति)

- (i) एषा ।
- (ii) न त्वं अर्हसि ।
- (iii) यान्यनवधानि तानि सेवितव्यानि ।
- (iv) अकालः धर्मस्य ।

20 प्रश्नपत्रे समागतान् श्लोकान् विहाय स्वपाठ्यपुस्तकस्य श्लोकद्वयं लिखत ।

4

21 अधोलिखितम् अपठितगद्यांशं सम्यक् पठित्वा चतुर्णां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत-

4

कुटिलाः जनाः स्वभावेन परेषाम् अहितम् इच्छन्ति । तेषां शक्तिः परेषां पीडनाय बुद्धिः च परेषां वञ्चनाय भवति । तेषां मनसि अन्यत्, वचसि अन्यत् कर्मणि च अन्यत् भवति । शान्तिवचनानि तान् सन्मार्गे आनेतुं न प्रभवन्ति । शुनः पुच्छः प्रयत्नेनापि कुटिलतां न त्यजति । दुग्धं पीत्वा अपि सर्पाः विषं न त्यजन्ति । कुटिलाः कुटिलतया एव सन्मार्गम् आश्रयन्ति ।

- (i) के स्वभावेन परेषाम् अहितम् इच्छन्ति ?
- (ii) कुटिलानां शक्तिः किमर्थं भवति ?
- (iii) दुग्धं पीत्वा अपि के विषं न त्यजन्ति ?
- (iv) कुटिलानां बुद्धिः किमर्थं भवति ?
- (v) शुनः पुच्छः प्रयत्नेनापि कां न त्यजति ?

(स्थिरीभूय, समायाति, कोऽत्र, एष, पुनः, निरीक्षमाणः, कस्यापि, भुशुण्डी)

संवृत्ते किञ्चिदन्धकारे स्कन्धे निधाय निपुणं आगत-प्रत्यागतं च विदधानः.
प्रतापदुर्गदौवारिकः पादक्षेपध्वनिमिवाश्रौषीत् । ततः पुरतः पश्यन् सत्यपि
दीपप्रकाशे कमप्यनवलोकयन् गम्भीरस्वरेणैवम् अवादीत् - 'कः भोः ? कः कोऽत्रः
भोः ?' इति ।

अथ क्षणानन्तरं स एव पादध्वनिरश्रावीति भूपः साक्षेपमवोचत् - 'क
मामनुत्तरयन् मुमूर्षुः बधिरः ।'

अथवा

(कोऽपि, पतिपत्न्यौ, कुपात्रेषु, उपदेशस्य, रक्षितव्या, पतिः, तदापि, सहायिनी)

परस्परप्रीतिमतोः भवतो नास्ति कोऽपि अवकाशः सखीस्नेहः मां
भाषयति-भर्त्रा सदैव भार्याभर्तव्या च । यतो हि धर्मार्थकामसंसिद्धये यथा भार्या
भर्तुः भवति तथा न अन्यः । परस्परमनुव्रतौ त्रिवर्गं साधयतः ।
..... यदि प्रभूतं धनम् अर्जयित्वा गृहमानयति ततः खलु पत्न्यभावे दीपमानं
क्षयमेति ।

23 अधोलिखितेषु एकस्य कवेः संक्षिप्त परिचयं लिखत

4

(i) कालिदासः

(ii) भारविः

(iii) माघः

(iv) अश्वघोषः

